

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MADANIYAT VAZIRLIGI
YUNUS RAJABIY NOMIDAGI O'ZBEK MILLIY MUSIQA SAN'ATI INSTITUTI

DOSTON RASULOV

**CHOLG'USHUNOSLIK FANIDA TORLI-KAMONLI CHOLG'ULAR
HAQIDA MA'LUMOT (SKRIPKA)
("BASTAKORLIK SAN'ATI")**

OLIY TA'LIM MUASSASALARI TALABALARI UCHUN
O'QUV-USLUBIY QO'LLANMA

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI MADANIYAT VAZIRLIGI
YUNUS RAJABIIY NOMIDAGI O‘ZBEK MILLIY MUSIQA SAN’ATI
INSTITUTI

RASULOV DOSTON

**Cholg‘ushunoslik fanida torli-kamonli
cholg‘ular haqida ma’lumot (skripka)**

(“Bastakorlik san’ati”)

Oliy ta’lim muassasalari talabalari uchun

o‘quv-uslubiy qo‘llanma

Toshkent – 2024

Rasulov Doston Alisher o'g'li. Cholg'ushunoslik fanida torli-kamonli cholg'ular haqida ma'lumot (skripka). 60210900 - "Bastakorlik san'ati" yo'nalishi talabalari uchun Cholg'ushunoslik fani uchun o'quv-uslubiy qo'llanma. O'quv-uslubiy qo'llanma bakalavriat bosqichining 1-kurs talabalari uchun mo'ljallangan. Toshkent, 2024. 36-bet.

O'quv-uslubiy qo'llanma Yunus Rajabiy nomidagi O'zbek milliy musiqa san'ati instituti kengashi tomonidan nashrga tavsia etilgan

Taqrizchilar:

H.Rahimov — O'zbekiston kompozitorlari va bastakorlari uyushmasi raisi o'rinbosari, professor

A.Safarov — O'zMMSI "Kompozitorlik, bastakorlik va umumiy fortepiano" kafedrası o'qituvchisi

Ushbu o'quv-uslubiy qo'llanma musiqa san'ati sohasidagi oliy ta'lim muassasalarining 60210900 - "Bastakorlik san'ati" yo'nalishida ta'lim oluvchi talablar uchun mo'ljallangan. Unda bilim, ko'nikma va malakalarni rivojlantirish, shuningdek, xonandaligi ijro uslublari haqida ma'umotlar beriladi, hamda uslubiy sharhlar asosida ijrochilik repertuarini kengaytirish uchun bir qator tavsiyalar keltirilgan.

Данное учебно-методическое пособие предназначено для студентов высших учебных заведений в области музыкального искусства, обучающихся в направлении 60210900- Композиторское искусство. В нем дается информация о развитии знаний, умений и навыков, а также о стилях пения, а также — ряд рекомендаций по расширению исполнительского репертуара на основе методических комментариев.

This teaching aid is intended for students of higher educational institutions, students 60210900- Composing art in the field of musical art. It examines the skills of vocal performance and provides information on performing styles, and based on methodological comments, a number of recommendations for musical works are given.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoev "Adabiyot va san'at, madaniyatni rivojlantirish — xalqimiz ma'naviy olamini yuksaltirishning mustahkam poydevoridir"¹, deb nomlangan o'z ma'ruzasida mamlakat madaniyati va san'atining rivojlanish jarayonlari, bu boradagi ijobiy tendensiyalar bilan birga, ayrim salbiy holatlar, ularning jamiyat hayotiga ta'siri xolisona va tanqidiy baholanib, o'z yechimini kutayotgan dolzarb muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari haqida atroflicha fikr yuritgan. "Ayni vaqtda, bugungi globallashuv davrida jahon miqyosida chuqur moliyaviy-iqtisodiy inqiroz davom etayotgan, raqobat tobora kuchayib borayotgan keskin bir sharoitda biz mamlakatimiz bosib o'tgan taraqqiyot yo'lini har tomonlama tahlil qilib, davlatimizni barqaror va jadal sur'atlar bilan rivojlantirish, olib borilayotgan islohotlar samarasini yanada oshirish maqsadida o'zbek milliy musiqasini va aynan maqom san'atini rivojlantirish yuzasidan qaror qabul qilindi. Ushbu qaror kelajakda milliy musiqamizni jahon sahnalariga olib chiqishda an'anaviy xonandalik yo'nalishi talabalari bilan ishlash jarayonida yanada ko'proq bilimlarga ega bo'lishni talab qiladi. Bunda albatta cholg'ularni o'rni beqiyosdir.

Shundan kelib chiqqan holda barcha soha va tarmoqlar qatori madaniyat va san'at, adabiyot, ommaviy axborot vositalari ravnaqini yangi bosqichga ko'tarishni biz o'z oldimizga maqsad qilib qo'yganmiz. Bu borada olib borilayotgan amaliy harakatlar sizlarga yaxshi ma'lum, deb o'ylayman".

"Cholg'ushunoslik" fani o'qituvchilarining oldiga qo'yilgan ustuvor vazifasi yosh talabalarni madaniy, ma'naviy, mafkuraviy shakllangan, milliy o'zligi, tili, diniy e'tiqodi, qadriyatlari, an'ana va urf-odatlariga sodiq komil inson sifatida tarbiyalash hamda oliy ta'limda bo'lajak o'qituvchilar tayyorlash mazmunini takomillashtirishni talab etadi. Shuning uchun ham bo'lajak musiqa

¹ <https://kknews.uz/oz/1715.html>

o'qituvchisi shaxsini kasbiy rivojlantirish va boyitish, estetik jihatdan o'stirish va yo'naltirish asosida uni o'z sohasining serqirra mutaxassisi qilib shakllantirish hamda "Davlat ta'lim standartlari" talablari darajasida nazariy bilim va amaliy malakalarini tarkib toptirish muammolari yotadi.

Oliy ta'lim tizimida bo'lajak musiqa o'qituvchilarining musiqiy tayyorgarliklarini oshirish, ularning nazariy bilim va amaliy malakalar ko'lamini yanada boyitish zaruriyatini vujudga keltiradi. Zero, yosh avlodga ta'lim va tarbiya berish, ko'p jihatdan bo'lajak o'qituvchilarning nazariy va amaliy tayyorgarliklariga bog'liq. Bu esa o'z o'rnida repertuarni to'g'ri tanlash va bu orqali talabalarda ijro texnikasini o'stirish kabi, kompozitorlik ijodini to'liq bilish talab etilmoqda.

1-MAVLU. SKRIPKA TARIXI

Italiyalik usta Andrea Amati taxminan 1555 yilda zamonaviy skripka oilasini yaratgan deb hisoblansa-da, kamon torli cholg'u asboblari shu sanadan ancha oldin ixtiro qilingan. Shu sababli, skripkani bir zumda ixtiro qilingan ilg'or mahsulot emas, balki vaqt o'tishi bilan rivojlangan vosita deb o'ylash foydali bo'lishi mumkin.

O'rta asrlarda Evropada mavjud bo'lgan torli cholg'u asboblari haqida yozuvlar mavjud bo'lsa-da, birinchi kamon torli cholg'u asboblari mo'g'ulistonlik Maureen hour kabi Markaziy Osiyoda paydo bo'lgan bo'lishi mumkin deb ishoniladi. Keyin bu Markaziy Osiyo asboblari dunyoning boshqa qismlariga savdo yo'llari bo'ylab sayohat qilishdi. Evropadagi asbobsozlar ushbu asboblar va ular qanday yasalganligi haqida bilib olgach, ular an'anaviy Evropa hunarmandchilik usullaridan foydalangan holda ularga o'z qarashlarini yaratdilar.

XVI asrda Evropada torli kamonli asboblarning turli xil turlari paydo bo'ldi, bu skripka oilasi tarixining ba'zi jihatlari to'g'risida ba'zi tortishuvlarga sabab bo'ldi. Ehtimol, Andrea Amati birinchi zamonaviy skripkani yaratmagan, balki uning o'rniga XVI asr boshlarida Breshiyada yaratilgan deb hisoblanadi.

Biroq, biz aniq aytishimiz mumkin bo'lgan narsa shundaki, XVI asrda turli xil torli cholg'u asboblari mavjud bo'lib, ular oxir-oqibat zamonaviy skripka va uning oilasi, shu jumladan lira da braccio, uyg'onish davrida mashhur bo'lgan skripkaga juda o'xshash kamonli torli cholg'u. Charlz IX deb nomlangan eng qadimgi skripka 1564 yilda Andrea Amati tomonidan yaratilgan bo'lib, u Amati haqiqatan ham birinchi standart zamonaviy skripkalarni yaratgan degan nazariyani qo'llab-quvvatlaydi yoki hech bo'lmaganda ushbu da'voni qo'llab-quvvatlash uchun jismoniy dalillarni taqdim etadi.

Skripka kichik o'lchamlari, ko'p qirraliligi va yoqimli ohangdor ohanglari tufayli Evropada ham quyi, ham yuqori sinf instrumentalistlari orasida mashhur asbobga aylandi. Skripka oilasi oxir-oqibat eng yaqin raqiblariga qaraganda ko'proq mashhur bo'ldi Viola oilasi, chunki skripka asboblari katta kontsert maydonlariga yaxshiroq mos keladigan kattalashtirilgan ovoz proektsiyasiga ega edi.

18-asr oxiri va 19-asr boshlarida skripka ba'zi muhim texnik o'zgarishlarga duch keldi. Skripka barasi uzunroq qilingan va u ko'tarilgan torlarning kuchlanishini qo'llab-quvvatlash uchun katta burchak ostida ham o'rnatilgan. Torlar tarangligining oshishi va bo'yinning o'zgarishi skripkaning kengaytirilgan diapazoni va ovozli proektsiyasiga olib keldi. Eski skripkalar ustalar tomonidan ushbu yangi xususiyatlarga moslashtirildi (ba'zida asl asbobni sezilarli darajada yomonlashtiradigan usullardan foydalangan holda) va yangi skripkalar ushbu yangi uslub yordamida ishlab chiqarilgan. Ushbu o'zgarishlar qachon va kim tomonidan amalga oshirilganligi aniq ma'lum emas.

Skripkaning mashhurligi oshgani sayin ko'proq skripkalar ishlab chiqarila boshlandi va skripka turli xil musiqa uslublarida qabul qilindi. Skripkachilar yangi janrlarni to'ldirish uchun yangi o'yin texnikasini ishlab chiqdilar va skripka ba'zan yangi janr ehtiyojlariga mos ravishda biroz o'zgartirildi. Skripka keltlar, irlandlar, lo'lilar va Venger musiqalarida an'anaviy qo'shiqlarni ijro etishda ishlatiladigan asosiy asbobga aylandi va keyinchalik mamlakat/g'arbiy,

blugrass, blyuz va jazni ijro etish uchun ishlatildi, chunki bu janrlar vaqt o'tishi bilan paydo bo'ldi.

Simli kamon asboblari butun dunyo bo'ylab ming yillar davomida ijro etilgan.

O'rta asr asboblari, jumladan, Xitoy erxu, fin kamon lirasi va hind sarangi zamonaviy skripka bilan bir xil asosiy mexanikaga ega bo'lib, ichi bo'sh korpus bilan mustahkamlangan doimiy rezonansli ip tamoyilidan foydalangan.

VII asrda Gretsiyada kifara yetti simli lira deb nomlangan asbob mavjud bo'lib, uning xususiyatlari skripkadan juda farq qilardi.

Dastlabki kelib chiqishi

Musiqa asbobining rivojlanishi evolyutsiya jarayoniga o'xshaydi. Bu asta-sekin va murakkab, uning ko'p bosqichlari noaniq yoki hujjatlashtirilmagan. Skripka tarixini taxminan 9-asrga borib taqalishi mumkin.

Skripkaning ehtimoliy ajdodlaridan biri Islom imperiyalarida keng tarqalgan qadimgi fors skripkasi rababdir. Rababning Pim va qoziqlarga birlashtirilgan ikkita ipak ipi bor edi. Ushbu torlar kvintlar bo'yicha sozlangan. Asbob muammosiz edi, uning tanasi nok shaklidagi qovoq va uzun bo'yindan qilingan.

U G'arbiy Evropaga Xi-XII asrlarda kelgan va rabab va Liraning ta'siri, shuningdek, mukammallik va nafosatni doimiy izlash va tobora murakkab repertuar talablari turli xil Evropa kamon asboblarining rivojlanishiga olib keldi.

Skripkaning ajdodlari

Skripkaning kashshofi Rebek-Ispaniyada paydo bo'lgan rababga asoslangan asbob, ehtimol salib yurishlari natijasida.

Rebekka uchta torli va yog'ochdan yasalgan korpusga ega bo'lib, asbobni yelkasiga qo'yib o'ynagan.

Shuningdek, Polsha skripkalari, bolgar gadulkasi va rus cholg'u asboblari mavjud bo'lib, ular xivok va Smik deb nomlangan, ularning tasvirlari XI asr freskalarida uchraydi.

XIII asr frantsuz viellasi rebekdan juda farq qilardi. Uning beshta torlari va kattaroq tanasi bor edi, ular shakli va o'lchamlari bo'yicha zamonaviy skripkaga yaqinroq bo'lib, qovurg'alari kamon bilan o'ynashni osonlashtiradigan shaklga ega edi.

G'alati tasodifga ko'ra, vielle nomi keyinchalik boshqa asbobga ishora qila boshladi — vielle á rue, biz uni g'ildirak lirasi deb bilamiz.

Tashqi ko'rinishi va dastlabki variantlari.

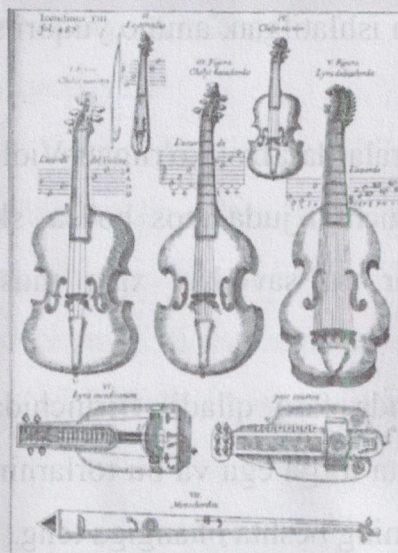
Genrix VIII hukmronligidan oldin "skripka" so'zi haqida hech qanday ma'lumot yo'q edi, lekin skripkaga juda o'xshash narsa mavjud edi va u fidil deb nomlangan. Ushbu asbob fidilstik yordamida ijro etilgan, bu esa uni qisqich bilan emas, balki kamon bilan o'ynaganligini isbotlaydi.

Uning atigi uchta torlari va fretsiz bo'yni bor edi va u raqs, ziyofatlar va ijtimoiy tadbirlarda ishlatilgan; kuchli ovozli asbob kerak bo'lgan hollarda, u tovushni proektsiyalash uchun yelka darajasida ushlab turilgan.

XV asrda Italiyada ikki xil kamon asboblari paydo bo'ldi. Ulardan biri juda kvadrat shaklida bo'lib, qo'lida ushlab turilgan va lira da braccio yoki Viola da braccio deb nomlangan, ya'ni qo'l Viola. Ushbu asbob uchta torga ega edi va Viella bilan bir xil o'lcham va shaklga ega edi, ammo korpusdagi C shaklidagi

tovush teshiklari endi bizga tanish bo'lgan efa teshiklari bilan almashtirildi.

Yana bir kamon vositasi Viola da Gamba bo'lib, "oyoqlar uchun Viola" degan ma'noni anglatadi.

Zamonaviy skripkaning gullab-yashnashi

Ushbu gambalar Uyg'onish davrida muhim asboblardan bo'lgan, ammo zamonaviy skripka rivojlanib borishi bilan ular asta-sekin kamroq aristokratik lira da braccio oilasining balandroq asboblari bilan almashtirildi.

Skripka birinchi marta XVI asrning boshlarida Italiyaning shimolidagi Breshiya hududida paydo bo'lgan.

Taxminan 1485 yildan boshlab Breshiyada torli cholg'u asboblari bo'yicha yuqori darajadagi ijrochilar maktabi faoliyat ko'rsatgan va shahar Uyg'onish davridagi barcha torli cholg'u asboblari: Viola da Gamba, violon, lira, lirona, Viola va Viola da braccio ustalari bilan mashhur bo'lgan.

"Skripka" so'zi birinchi marta 1530 yilda breshian hujjatlarida paydo bo'lgan va XV asrning birinchi o'n yilliklarida hech qanday asbob saqlanib qolmagan bo'lsa-da, skripkalar o'sha davrning bir nechta rasmlarida tasvirlangan.

Skripkalar va Violalar.

Skripkaning tashqi ko'rinishi va sozlanishini tavsiflovchi birinchi aniq tavsif 1556 yilda jambe de Fera tomonidan yozilgan "musiqiy asar" da berilgan. Bu vaqtga kelib skripka butun Evropaga tarqala boshladi. U asosan raqs musiqasini ijro etish uchun ishlatilgan, ammo yuqori sinflarga ansambl cholg'usi sifatida kiritilgan.

Agar aristokratik doiralarda afzal ko'rilgan Viola kontrapunktik musiqa va ovozga hamrohlik qilish uchun juda mos bo'lsa, skripka odatda professional musiqachilar, xizmatchilar va savodsiz xalq musiqachilari tomonidan ijro etilardi.

"Skripka violadan juda farq qiladi. Birinchidan, u bir-biridan beshdan biriga sozlangan atigi to'rtta torga ega va bu torlarning har biri to'rtta torga ega bo'lib, u to'rtta torda Violaning beshta ohangiga teng.

U shakli jihatidan kichikroq va tekisroq va ovozi ancha o'tkirroq va hech qanday chayqalishga ega emas, chunki barmoqlar deyarli har bir qismda ohangdan ohangga tegib turadi. Nega birinchisini violalar, ikkinchisini skripkalar deb ataysiz?

Biz violalarni janoblar, savdogarlar va boshqa madaniy odamlar vaqt o'tkazadigan asboblari deb ataymiz. Italiyaliklar ularni "Viola da Gambe" deb atashadi, chunki ular ularni pastki qismida, ba'zilar oyoqlari orasida, boshqalari biron bir o'rindiqlarda yoki stulda ushlab turishadi; boshqalar ularni to'g'ridan-to'g'ri ushbu italiyaliklarning tizzalariga o'rnatadilar, fransuzlar bu usuldan juda kam foydalanadilar.

Cholg'uning yana bir turi "skripka" deb ataladi va u odatda raqs musiqasi (dancerie) uchun ishlatiladi va yaxshi sababga ko'ra: uni sozlash osonroq, chunki quinta quartga qaraganda eshitish uchun yoqimli. Bundan tashqari, uni olib yurish osonroq, bu juda zarur, ayniqsa to'ylarda yoki mummerlarda hamrohlik qilganda.

Italiyaliklar uni "violon da braccia" yoki "violone" deb atashadi, chunki uni ushlab turishadi, ba'zilar sharf, shnur yoki boshqa narsalar bilan. Men bu skripkani diagrammaga qo'ymadim, chunki siz uni [Viola uchun] ko'rib chiqishingiz mumkin, [uning ishi bilan tirikchilik qiladiganlardan tashqari, undan kam odam foydalanishi [haqiqat bilan]]."²

Zamonaviy skripka evolyutsiyasi

Viola va violonchel skripka bilan birga XVI asr boshlarida Italiyada rivojlangan. Ushbu yangi torli asboblarning oilasi asta-sekin Gamba va Viola o'rnini egalladi, chunki yangi tovush g'oyalari paydo bo'ldi.

Birinchi zamonaviy skripkani XVI asrning birinchi yarmida Kremonaning taniqli Lute ustalaridan biri Andrea Amati yasagan deb ishoniladi.

Amatining birinchi to'rt torli skripkasi 1555 yilda yaratilgan va uning saqlanib qolgan eng qadimgi asboblari taxminan 1560 yilga to'g'ri keladi, ammo 1542-1546 yillarda Amati bir nechta uch torli skripkalarni ham yasagan. Amati skripkalarini shakl yordamida yasagan, ya'ni o'lchovlar ancha aniqroq bo'lgan. U dastlabki torli asboblarning tekis pastki qismlari o'rniga asbob tanasi uchun yanada tonozli shaklni ishlab chiqdi.

Amati Breshiyada Jesparo da salo bilan birga o'qigan bo'lishi mumkin deb taxmin qilinadi, ammo ba'zi yozuvlar shuni ko'rsatadiki, u skripka yasashni boshlashdan ancha oldin Kremonada yaxshi tanilgan va aslida da Salodan katta bo'lgan.

Breshian skripka ustalari maktabi Kremonda skripka ishlab chiqarilishidan 50 yil oldin mavjud bo'lgan, ammo Kremona maktabi 1630 yildan keyin mashhur bo'lib, bubonli vabo Shimoliy Italiyani qamrab olgan va breshian raqobatchilarining katta qismini yo'q qilgan.

Italiya o'ttiz yillik urushdan qochishga muvaffaq bo'ldi va asbobning rivojlanishi madaniyatning oltin asrida davom etdi.

Andrea Amati ko'plab shogirdlarni tarbiyalagan va guarneri, Bergonzi va

² Jambe de Fer. Viola da Gamba, Amerika jamiyati jurnalidan, 1967 yil noyabr

Rugeri kabi skripka ustalari sulolasini yaratgan. Uning o'g'illari uning izidan borishdi va uning nabirasi, Amatining eng mashhuri Nikolo Amati Antonio Stradivariga dars berdi.

Stradivarius 100 dan ortiq asboblarni yaratdi, ularning uchdan ikki qismi saqlanib qoldi. Uning skripkalari zamonaviy hunarmandlar tomonidan eng ko'p nusxa ko'chirilgan.

XVIII-XIX asrlardagi o'zgarishlar.

Dastlab quyi sinflarning cholg'usi bo'lgan skripka mashhurlikka erishishda davom etdi va 17-asrda Monteverdi kabi bastakorlar yangi torli cholg'ular oilasi uchun yozishni boshlaganlarida orkestrning ajralmas qismiga aylandi.

Asbob XVI-XIX asrlarda takomillashishda davom etdi va saqlanib qolgan barcha tarixiy skripkalar o'zgartirildi.

Taxminan 1786 yilda françoise Xavier Tourteux zamonaviy skripka kamoni ixtiro qilganida, egri chiziqni orqaga burilgan kamonga o'zgartirib, uzunlik va vaznni standartlashtirganda skripka kamoni keskin o'zgardi.

19-asrda skripkachi eng yuqori notalarni ijro etishi uchun skripka bo'yni uzaytirildi. Ovoz balandligini oshirish uchun bo'yin ham egilgan. Zamonaviy skripkaning bo'yni 19-asrda balandlikning ko'tarilishiga mos ravishda bir

santimetrغا uzaytirildi va torlarning ko'proq kuchlanishini ta'minlash uchun bosh bar og'irroq edi.

Klassik skripka ustalari taxtani biriktirishdan oldin uni mixlash va korpusning yuqori blokiga yopishtirish orqali asbobga bo'yin bog'lagan bo'lsa, zamonaviy skripka bo'yni to'liq yig'ilgandan so'ng korpusga vidalanadi.

XVIII va XIX asrlarga kelib skripka juda mashhur bo'ldi. XVIII asrning oxiriga kelib, ustalar tezroq quritish uchun mo'ljallangan lakdan foydalanishni boshladilar. Bu ishlab chiqarilgan asboblarning sifatiga ta'sir qildi. Skripka ishlab chiqarishda ishlatiladigan yog'och sifatiga zamonaviy suvning nopokligi ta'sir ko'rsatdi, chunki suvda erigan deyarli barcha moddalar yog'ochga doimiy ravishda kirib boradi.

19-asrga kelib skripkalar butun Evropada ommaviy ishlab chiqarilgan. Millionlab odamlar Frantsiya, Saksoniya va Mittenvaldda, hozirgi Germaniya, Avstriya, Italiya va Chexiya Respublikasining bir qismi bo'lgan Bohemiyada ishlab chiqarilgan.

Qisman shu sababli, erta italiyalik ustalarning skripkalari juda qadrlanadi, juda qadrlanadi va juda qimmat. Stradivarius skripkasi endi millionlab sotilmoqda, eng qimmat 2011 yilda 16 million dollarga sotilgan. Tarixiy ma'lumotlarga ko'ra, skripka 1520-yillarda Italiyada, aniqrog'i Milan hududida paydo bo'lgan.

Yozma manbalardan skripka yasagan birinchi usta kim bo'lganligi aniq emas. Bir nechta ismlar sanab o'tilgan, ammo bugungi kunga qadar hech narsa bizga birinchi skripka yaratuvchisini to'liq ishonch bilan aniqlashga imkon bermaydi. Ushbu ismlar orasida biz Andrea Amatini alohida ta'kidlashimiz mumkin.

Skripka uchta turli xil asboblardan ta'sirida yaratilgan deb o'ylashadi: Rebekka, Viella va lira da braccio.

2-MAVZU. REBEK

Rebek-qadimgi o'rta asrlardagi kamon torli asbob bo'lib, uning orqa qismi kavisli, rezonator va ikkita rezonator teshigi mavjud. Bir bo'lak yog'ochdan o'yilgan, u kvintlar bo'ylab sozlangan 2 dan 4 gacha simli iplarga ega. Uning o'lchamlari har xil bo'lishi mumkin.

Rebekka asbobni skripka singari yelkasiga suyanib yoki ko'krak va qo'l kesishmasiga suyanib o'ynaydi. Sharqiy mamlakatlarda rebeklar tizzalariga suyanib vertikal ravishda o'ynashdi. U birinchi marta Ispaniyaga mavrlar tomonidan olib kelingan va keyinchalik butun Evropaga tarqalgan deb taxmin qilinadi.

Rebekka ko'pincha ko'plab ispan cherkovlari va cherkovlarining devorlarini bezab turgan freskalarda tasvirlangan. Quyida Ispaniyaning Salamanka shahridagi eski sobordagi San-Martin ibodatxonasida Rebekka o'ynayotgan farishta tasvirlangan devoriy rasmning misoli keltirilgan.

Rebek XII — XVII asrlarda Yevropa saroylarida sayohat qilgan Trubadur shoir-kompozitorlar orasida keng tarqalgan.

3-MAVZU. VIELLA

Viella-o'rta asrlarda paydo bo'lgan kamon torli cholg'u asbobining bir turi.

Aslida, "vielle" atamasi butun dunyo bo'ylab o'ziga xos shakl va xususiyatlarga ega bo'lgan o'nlab kamon torli asboblarga nisbatan ishlatiladi. Ba'zan ular bir-biridan juda farq qilishi mumkin.

Ularning barchasida ovoz qutisi, ovoz taxtasi va turli shakldagi ovoz teshiklari mavjud. Viella shakli ham asrlar va madaniyatlar davomida sezilarli darajada rivojlangan. Ular 2 dan 6 gacha torlarga ega bo'lishi mumkin, ammo ko'pchilik odatda 5 dan foydalanadi. Iplar tekis yoki kavisli kamon bilan ijro etiladi. Ular skripka singari iyak ostida ushlab turiladi yoki tik holda va ko'kragiga bosiladi.

Viellalar XV asr atrofida violalarning kashshoflari bo'lgan. Biz ushbu an'anaviy viyellalar va violalarning ayrimlarini ko'rib chiqamiz.

Lira da braccio

Lira da braccio-Evropa Uyg'onish davrida paydo bo'lgan italyan torli kamon asbobi. Bu boshqa ko'plab musiqa asboblari singari viellaning bir turi ekanligiga ishonishadi. Odatda asbobda 7 ta sim bor edi: 5 ta sim, ular kamon bilan o'ynalgan va 2 ta sim, bo'yin tashqarisida joylashgan va Burdon bo'lib xizmat qilgan.

Lira da braccio XV-XVI asrlarda Italiyada shoir-musiqachilar tomonidan ijro etilgan, keyin u butunlay yo'q bo'lib ketgan va uning o'rniga Lute va skripka qo'yilgan.

Skripka darhol dominant asbobga aylanmadi. Faqatgina Evropada Uyg'onish davrida u mashhurlikka erishdi va o'sha davrning ko'plab asboblari orasida o'z o'rnini egalladi.

Lira da braccio Giovanni Mariya da Brescia

Skripka asta-sekin boshqa musiqa asboblari orasida o'zini namoyon qila boshladi; u Qirollik sudlarida va xalq bayramlarida ijro etilgan va turli xil

musiqiy uslublar bilan bog'liq edi. U asrlar davomida o'zining barqaror o'sishini davom ettirdi, yangi virtuoziqlar va hunarmandlarni tug'dirdi.

Keyinchalik skripka mandolin kabi yangi kamoni va chimchilash torli cholg'u asboblari uchun Ilhom manbai bo'ldi.

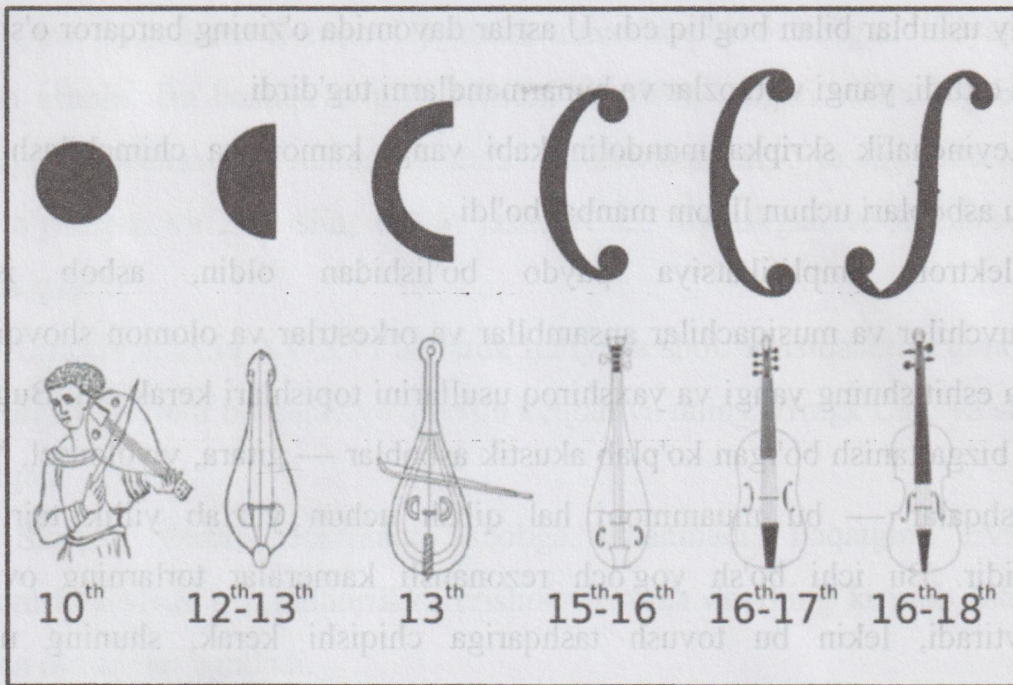
Elektron amplifikatsiya paydo bo'lishidan oldin, asbob ishlab chiqaruvchilar va musiqachilar ansambllar va orkestrlar va olomon shovqinlari orasida eshitishning yangi va yaxshiroq usullarini topishlari kerak edi. Bugungi kunda bizga tanish bo'lgan ko'plab akustik asboblari — gitara, viyolonsel, Viola va boshqalar — bu muammoni hal qilish uchun yuzlab yillik tajribalar natijasidir. Bu ichi bo'sh yog'och rezonansli kameralar torlarning ovozini kuchaytiradi, lekin bu tovush tashqariga chiqishi kerak, shuning uchun skripkaning har ikki tomonidagi akustik gitara va efa torlari ostidagi dumaloq rezonator teshigi.

Men tez-tez ushbu shakl haqida o'ylardim va bu shunchaki Uyg'onish davri merosi deb o'ylardim. Efalar Uyg'onish davrida paydo bo'lganligi haqiqat bo'lsa — da, ular shunchaki bezak emas; ularning dizayni — tasodifiymi yoki ongli niyatmi-juda yaxshi sabablarga ko'ra ajoyib hayotiylikka ega.

Akustik Nikolas Makris va uning MIT hamkasblari Qirollik jamiyati tomonidan chop etilgan tadqiqotda ta'kidlaganidek, skripka eflari uning kuchli akustik tovushini etkazish uchun ideal vosita bo'lib xizmat qiladi. The Economist nashrining yozishicha, efalar "ikki baravar ko'p ovoz kuchiga ega", deb yozadi The Economist, "fitelening dumaloq teshiklaridan ko'ra" (x asr skripkasining ajdodi va "fiddle"so'zining manbai).

Ushbu nafis yangilikning evolyutsion yo'li — *Boing Boing* vakili Klayv Tompson rangli diagramma orqali namoyish etadi-bizni o'sha dastlabki dumaloq teshiklardan yarim oyga, so'ngra C harfining turli xil murakkab shakllariga va nihoyat efaga olib boradi. Ushbu sekin tarixiy rivojlanish yuqoridagi videoda nazariyani shubha ostiga qo'yadi, unda XVI asr Amati skripka ustalari oilasi ushbu shaklga kelgan, ehtimol klementinni tozalab, sharning sirtini tekislagan. Ammo bu hali ham qiziqarli imkoniyat.

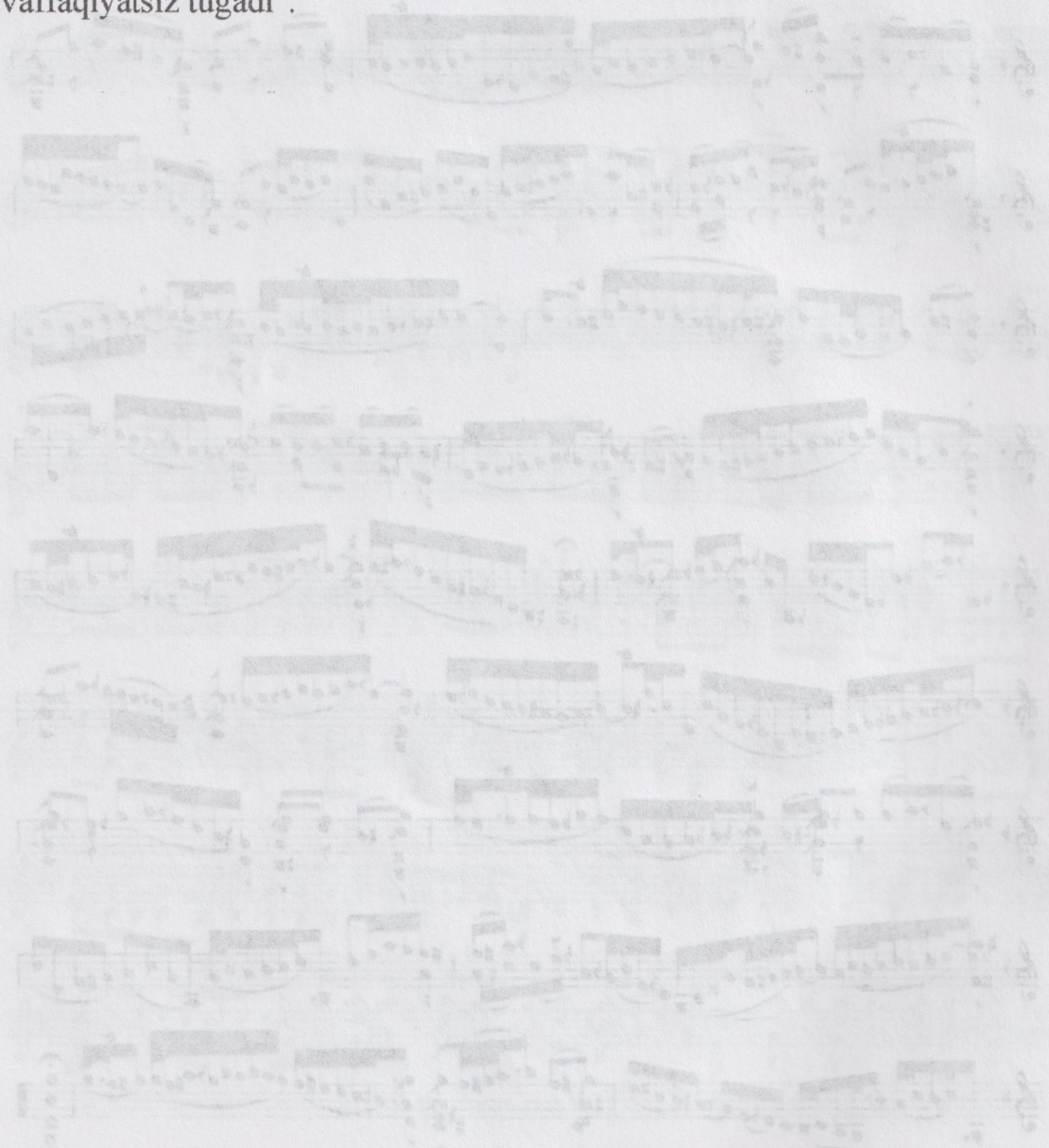

Buning o'rniga, "1560-1750 yillarda ishlab chiqarilgan 470 ta asbobni tahlil qilish" orqali Makris, uning hammualliflari va skripka ustasi Roman Barn "The Economist"ga" o'zgarish asta-sekin va izchil " ekanligini aniqladi. Biologiyada ham, asboblarning dizaynida ham: efalar "tabiiy mutatsiya" natijasida paydo bo'lgan, deb yozadi Jennifer Chu MIT News-da, "yoki bu holda mahorat xatolari". Magistrlar muqarrar ravishda boshqa asboblarning nomukammal nusxalarini yaratdilar. Biroq, mashhur Amati, Stradivari va Guarneri oilalari kabi skripka ustalari efaga kelganlarida, ular ajoyib shaklga ega ekanliklarini aniqladilar va "ular qaysi asbobni ko'paytirish yaxshiroq ekanligini aniq bilishgan", deydi Makris. Ushbu ustalar efning matematik tamoyillarini tushunganmi yoki yo'qmi, biz ayta olmaymiz.

Makris va uning jamoasi "o'tkazuvchanlikning chiziqli proportsionalligi" va "rezonator teshigining perimetri uzunligi" o'rtasidagi bog'liqlikni aniqladilar. Boshqacha qilib aytganda, rezonator teshigi qanchalik cho'zilgan bo'lsa, skripkadan shunchalik ko'p tovush chiqishi mumkin. "Bundan tashqari, "deya qo'shimcha qiladi Chu," cho'zilgan rezonator teshigi skripkada kam joy egallaydi, shu bilan birga to'liq ovoz chiqaradi — tadqiqotchilar avvalgi rezonator teshiklariga qaraganda energiya tejamkorroq deb topdilar". XVI-

XVIII asrlar oralig'ida" faqat davr oxirida", deb yozadi The Economist, skripka dizaynida" qasddan o'zgarishlar bo'lishi mumkin", chunki"teshiklar to'satdan uzunroq bo'lib qoldi". Ammo bu vaqtda skripka evolyutsiyasi "optimal natijaga"erishganga o'xshaydi. 19-asrda "eflar dizayni bilan yanada ko'proq o'ynashga urinishlar aslida vaziyatning yomonlashishiga olib keldi va muvaffaqiyatsiz tugadi".

SONATA I.

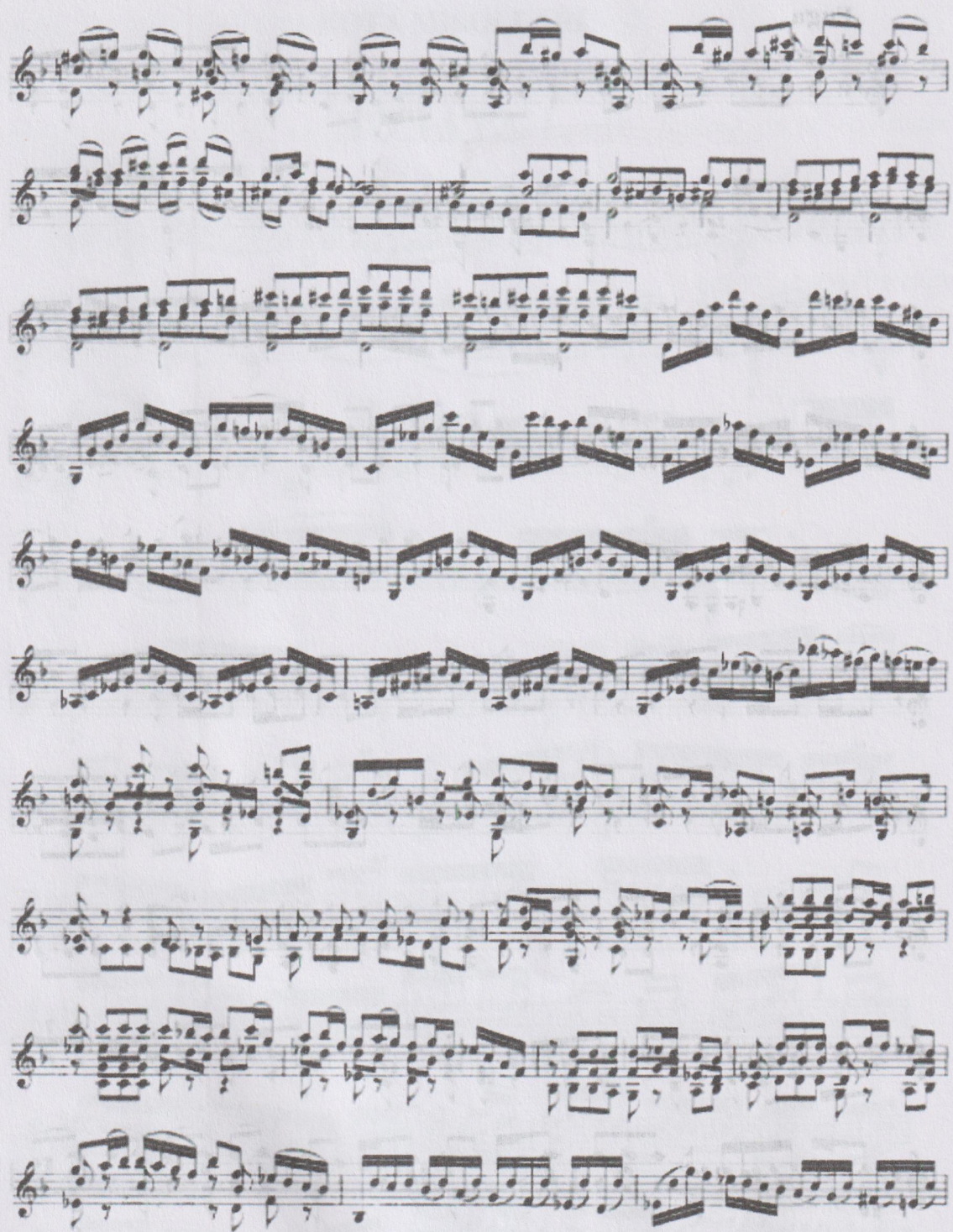
Adagio.

R. W. XXVII. (C)

Fuga.

Allegro.

B. W. XXVII. (1)

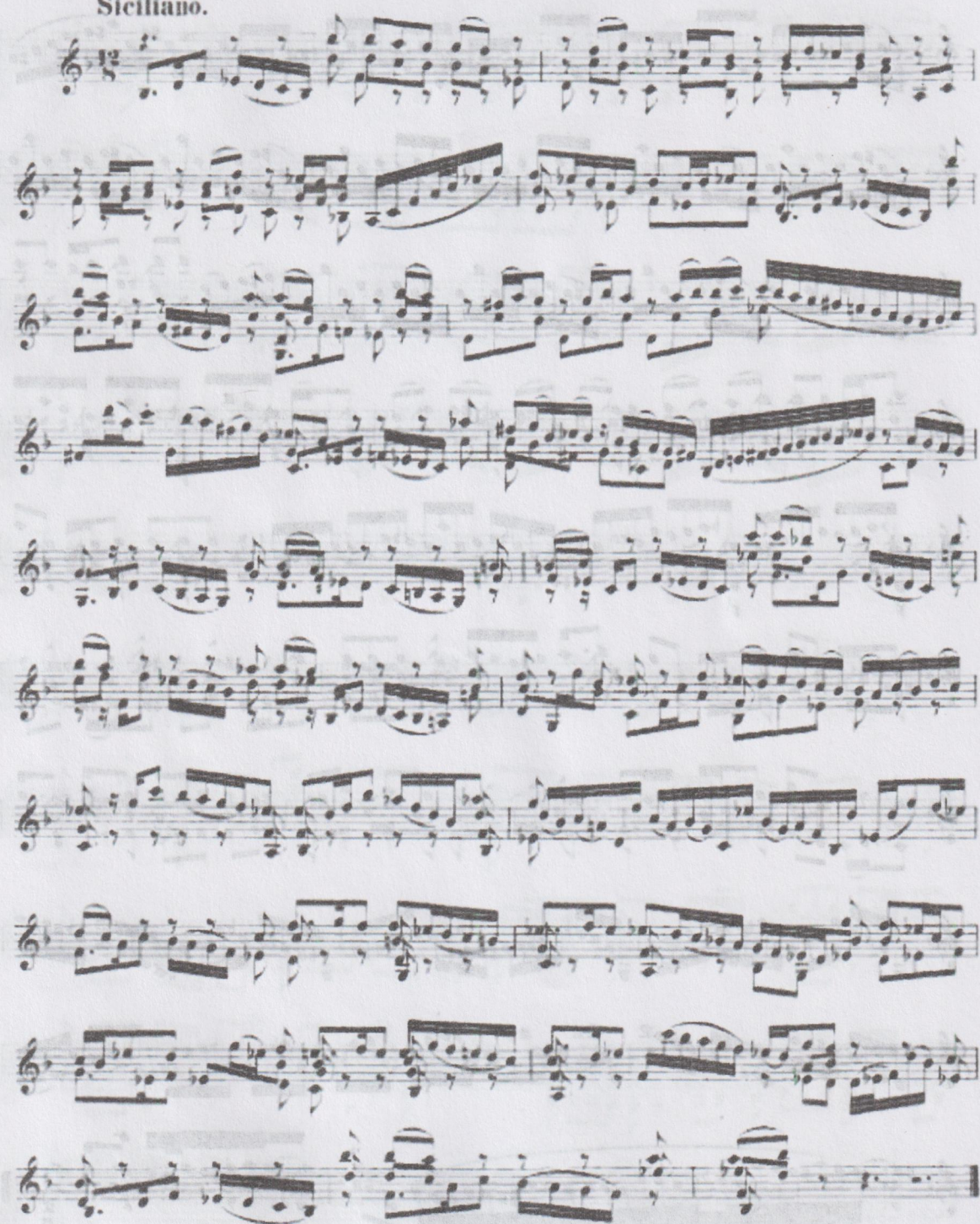

B. W. XXVII. (1)

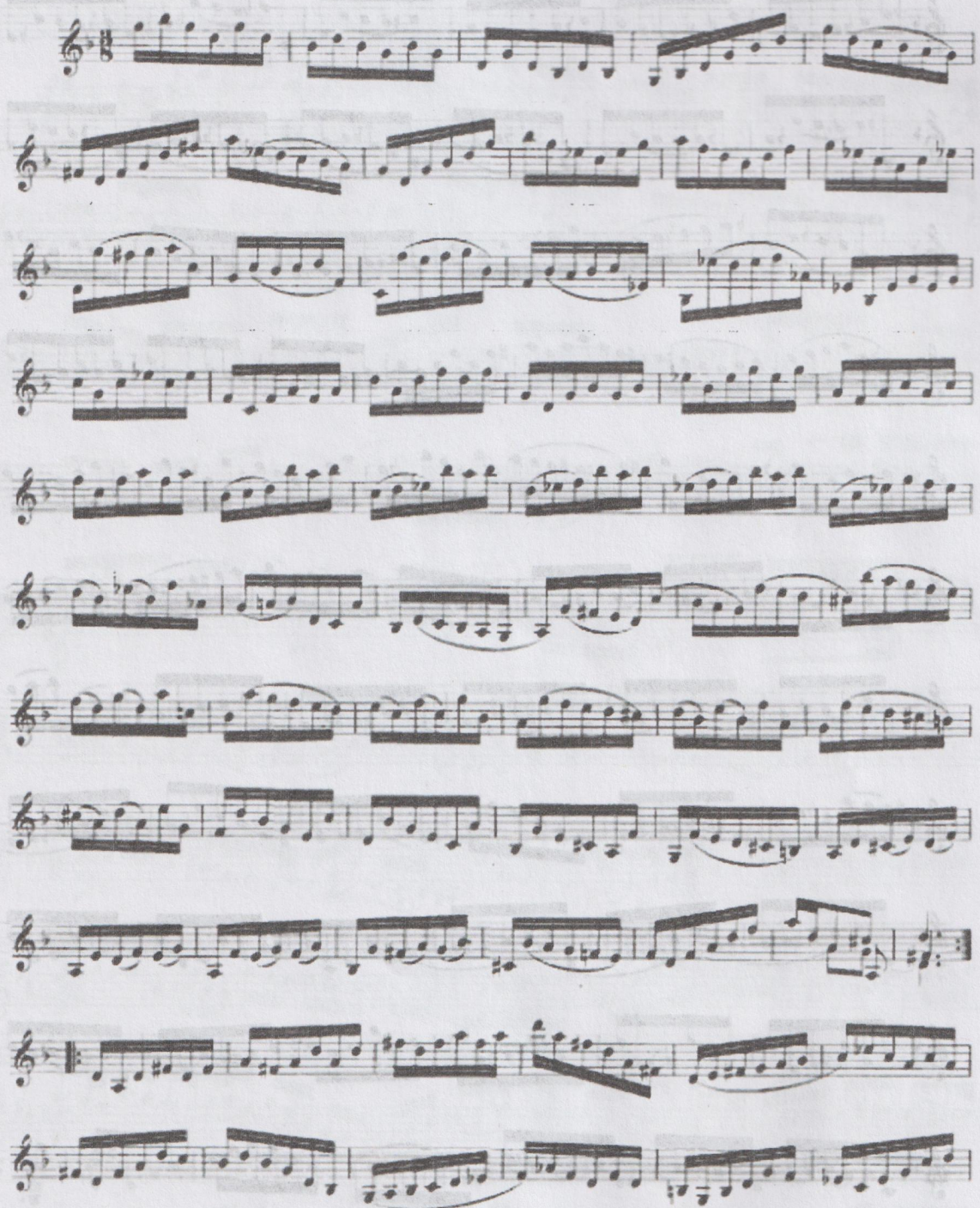
H. W. XXVII. (1)

Siciliano.

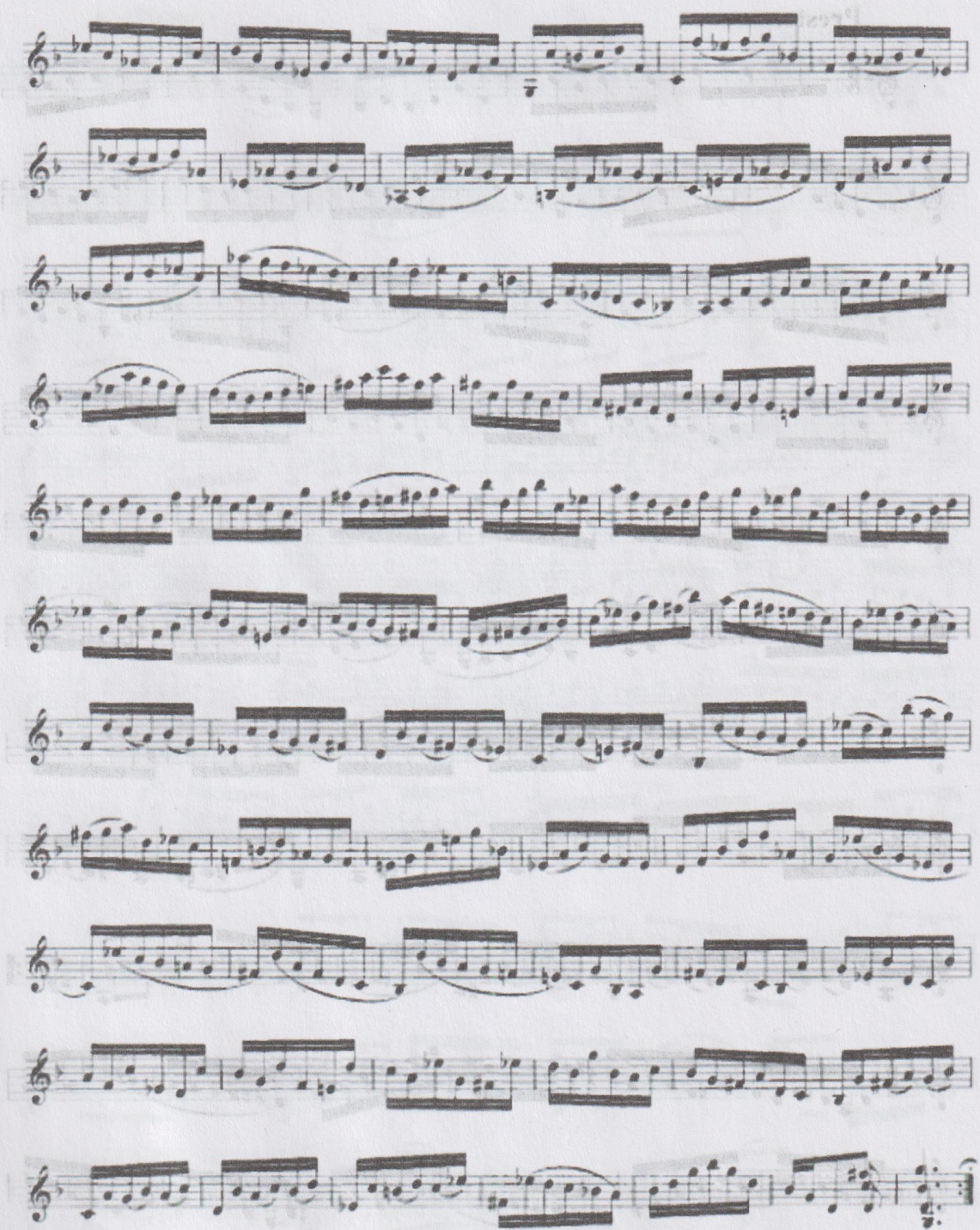

B. W. XXVII (1)

Presto.

B. W. XXVII. (1)

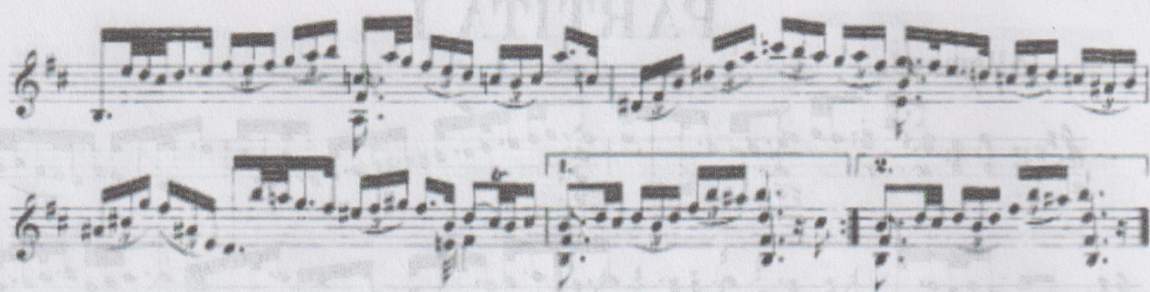
B. W. XXVII. (1)

PARTITA I.

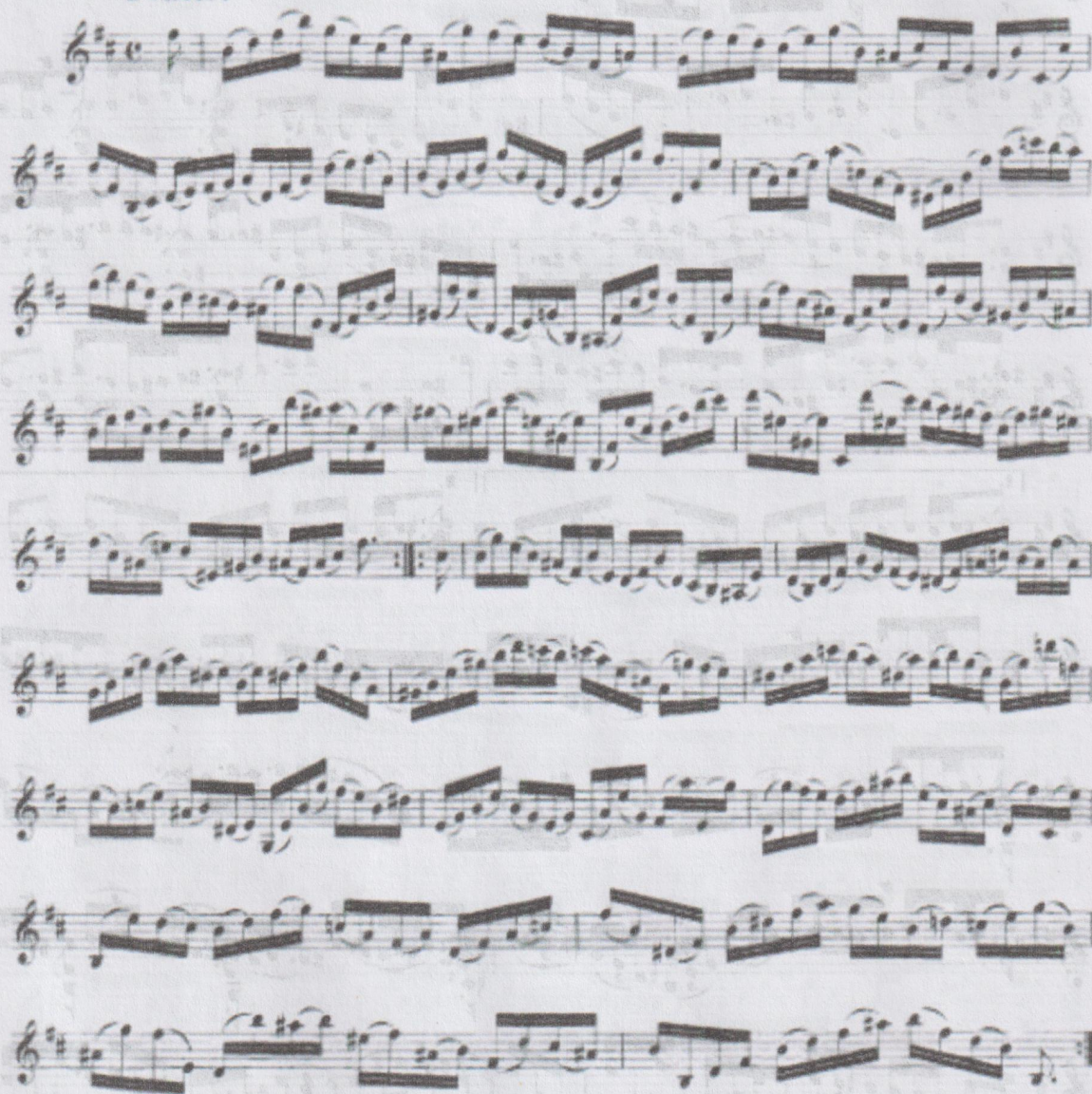
Allemande.

The image displays a musical score for the Allemande from Partita No. 1, BWV 29, by J.S. Bach. The score is written for a single melodic line on a grand staff (treble and bass clefs). The key signature is one sharp (F#), and the time signature is common time (C). The piece is in 3/4 time. The notation includes various musical symbols such as notes, rests, accidentals, and ornaments (trills). The score is organized into measures, with some measures containing multiple notes beamed together. The overall structure of the piece is a single continuous melody.

B. W. XXVII. (1)

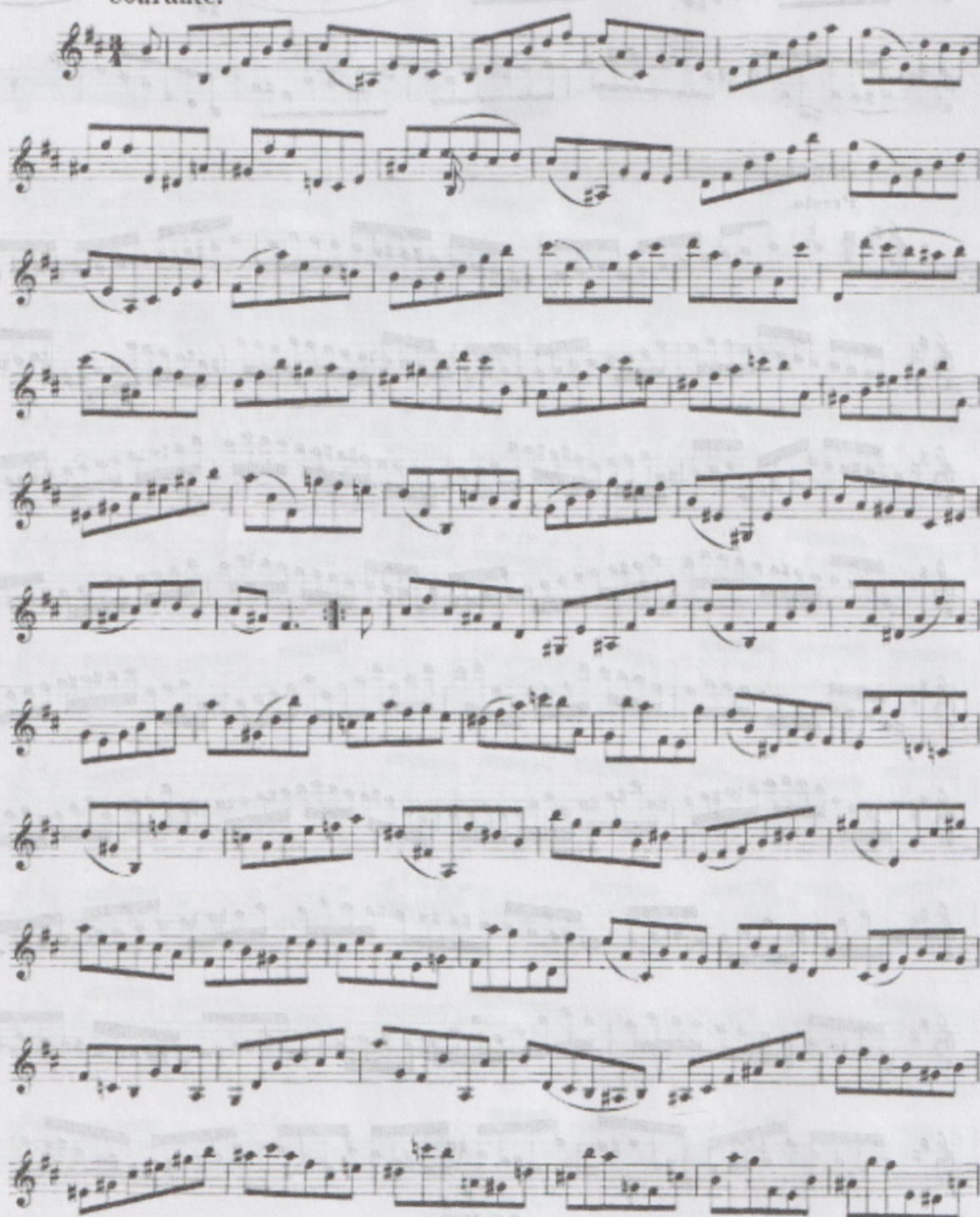
Double.

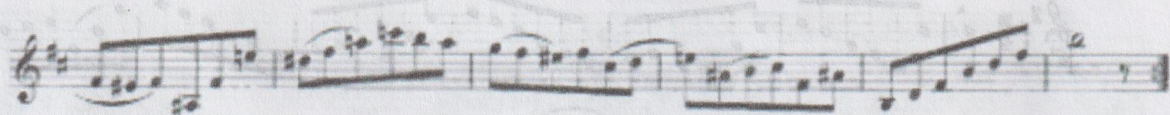
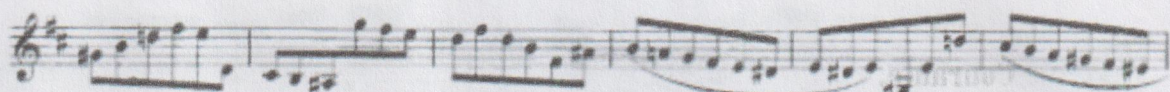
B. W. XXVII. (1)

© 1872 W. B.

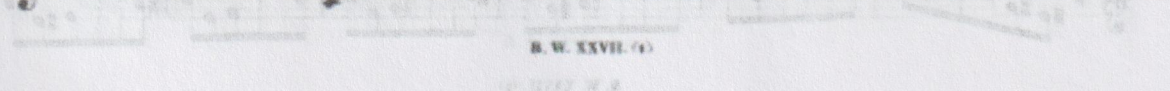
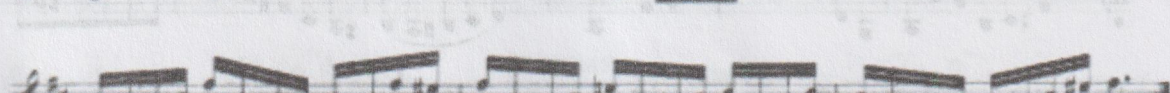
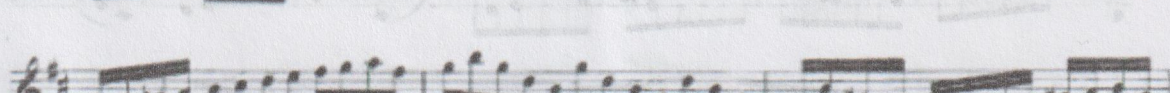
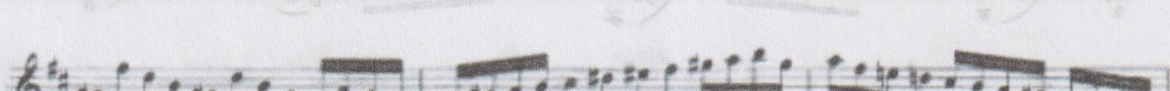
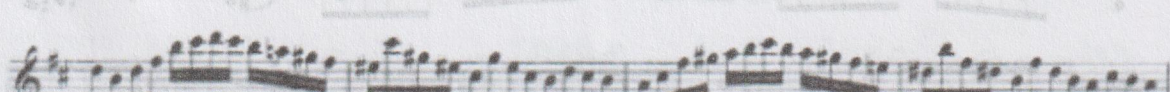
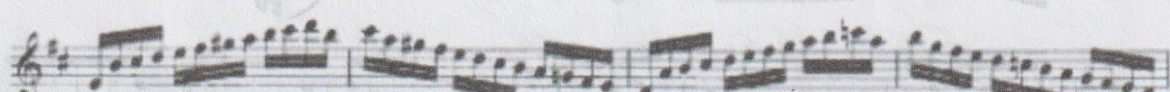
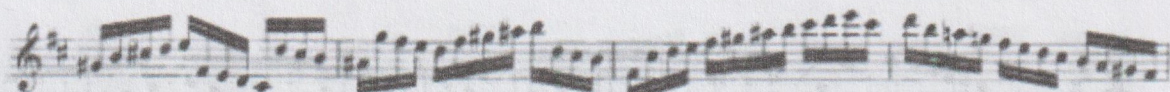
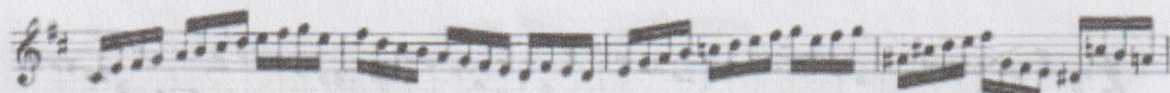
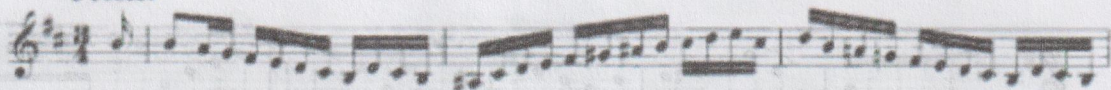
Courante.

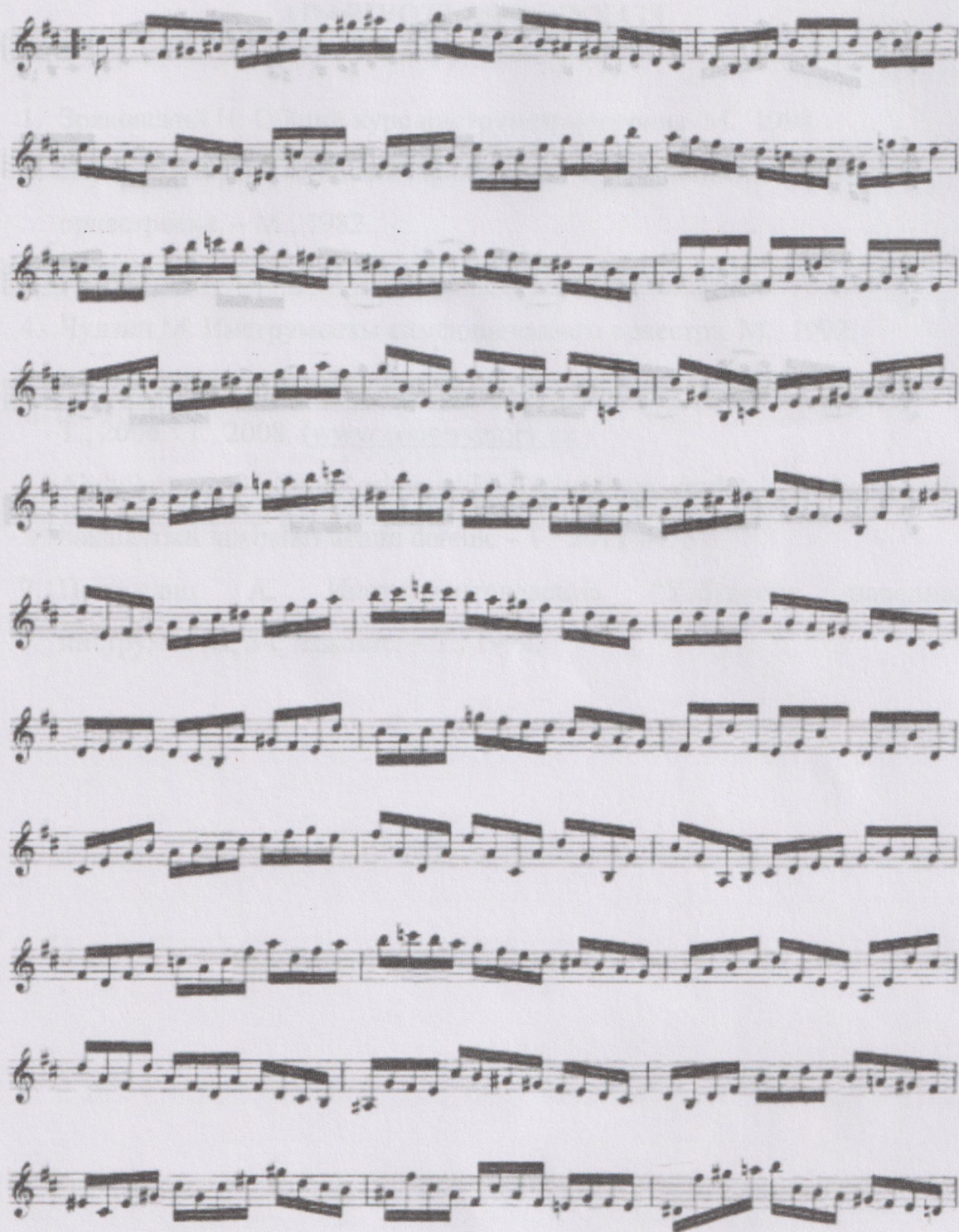
B. W. XXVII. (1)

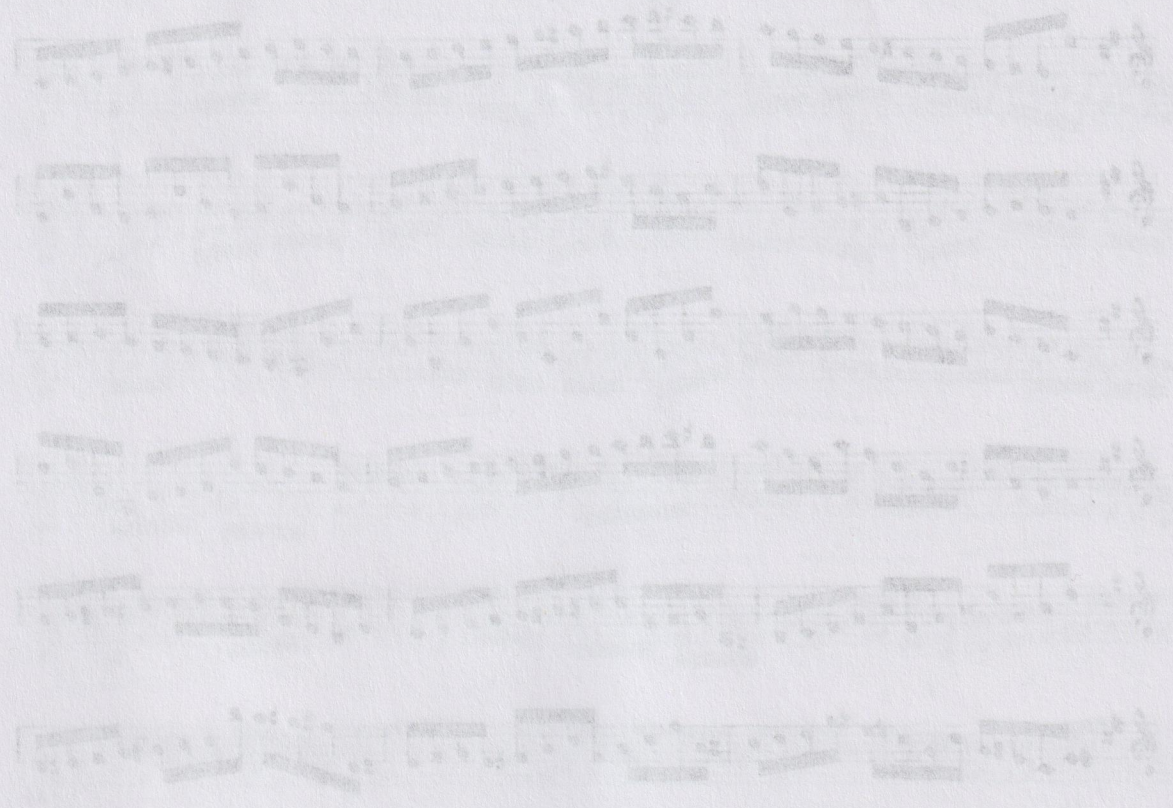
Double.
Presto.

B. W. XXVII. (6)

H. W. XXVII. (3)

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Зряковский Н. Общий курс инструментоведения. М., 1998.
2. Берлиоз-Штраус. Большой трактат о современной инструментовке и оркестровке. – М., 1982.
3. Володин А. Электромзыкальные инструменты. – М., 1992.
4. Чулаки М. Инструменты симфонического оркестра. М., 1992.
5. Mansurov A. Cholg'ulashtirish bo'yicha amaliy namunalar va mashqlar. – Т., 2006.; Т., 2008. (www.conservatory.uz.)
6. Abdullayeva O. Cholg'ushunoslik. O'zbekiston davlat konservatoriyasi bakalavriati talabalari uchun darslik. - Т.: 2017. – 75 b.
7. Петросянц А. Инструментоведение “Узбекские народные инструменты, 3-е издание. – Т., 1992.

MUNDARIJA

Kirish.....	3
1-mavzu. Skripka tarixi.....	5
2-mavzu. Rebek	14
3-mavzu. Viella	15
Nota misollari	20
Adabiyotlar ro'yxati	33

UMLT O'zbekiston Respublikasi

UMLT O'zbekiston Respublikasi

UMLT O'zbekiston Respublikasi

UMLT O'zbekiston Respublikasi

UMLT O'zbekiston Respublikasi

(...rasmiylik shartlari...)

Sho'ir, niaz, nazir, niaz, niaz (sho'ir)

Sho'ir, niaz, nazir, niaz, niaz (sho'ir)

UMLT O'zbekiston Respublikasi

RASULOV DOSTON

**Cholg'ushunoslik fanida torli-kamonli
cholg'ular haqida ma'lumot (skripka)**

(“Bastakorlik san’ati”)

Bosishga ruxsat etildi 02.05.2025y. Bichimi 60X84 ¹/₈.

Bosma tabog'i 4,5. Shartli bosma tabog'i 4,5. Adadi 100 nusxa.

Bahosi kelishilgan narxda.

O'zbekiston Milliy universiteti bosmaxonasida bosildi.

Toshkent, Talabalar shaharchasi, O'zMU.

